

NEJSTARŠÍ SYSTÉMOVÝ PROGRAM NĚMECKÉHO IDEALISMU

Obsahem následujícího pojednání je interpretace tzv. „nejstaršího systémového programu německého idealismu“, jehož text zní takto:

„*etika*. Jelikož celá metafyzika napříště spadá do morálky – čehož podal Kant oběma svými praktickými postuláty pouhý příklad, nic nevyčerpal, nebude také etika (obsahovat) nic jiného než úplný systém všech idejí anebo – což je totéž – všech praktických postulátů. První idejou je přirozeně představa mne samého jako absolutně svobodné bytosti. Zároveň se svobodnou, sebevědomou bytostí vystupuje celý svět – z ničeho – jediné pravé a myslitelné stvoření z ničeho. – Zde sestoupím na pole fyziky: otázka zní takto: Jak musí být pro morální bytost uspořádán svět? Rád bych našel pomalé, po kusech namáhaně kráčející fyzice znovu dal křídla.

Tedy – pokud filozofie udá ideje, zkušenost data, pak můžeme konečně získat fyziku ve velkém, kterou očekávám od pozdějších epoch. Nezdá se, že dnešní fyzika by tuřičího ducha, jako je – či měl by být – náš, mohla uspokojit.

Od přírody přecházím k lidskému dílu. Idea človecství, na niž chci nejprve ukázat, že neexistuje žádná idea státu, jelikož stát je něco mechanického, práně tak jako neexistuje idea stroje.

Ideou se nazývá jen to, co je předmětem svobody. Musíme tedy též vyjít mimo stát! – Každý stát totiž musí zacházet se svobodnými lidmi jako kolečkové soustruhy; a to by neměl; tedy měl by zmizet.

Sami víme, že všechny ideje – věčného míru atd. – jsou jen podřízenými ideami vyšší ideje. Zároveň tu chci položit principy k dějinám lidstva a celé bídné lidské dílo státu, ústavy, vlády, zákonodárství obnažit až na kořni. Konečně přibáží na pořad ideje morálního světa, božstva, nesmrtnosti – rozvrat vši (pověry) „pavíty“, pronásledování kněžstva, které v poslední době předstírá rozum, rozumem samým. – Absolutní svoboda všech duchů, kteří v sobě nesou intelektuální svět a nemohou Boga ani nesmrtnost hledat mimo sebe.

Konečně pak idea, která všechny sjednocuje, idea krásy, tento výraz vzít ve vyšším platonickém smyslu. Jsem přesvědčen, že nejvyšší akt rozumu, jenž – jako rozum pojímá u sebe všechny ideje – je aktem estetickým a že pravda a dobro jsou sbratřeny v krásě. – Filozof musí vlastnit právě tolik estetické síly jako básník. Lidé bez estetického smyslu jsou naši filozofové litery. Filozofie ducha je estetická filozofie. Nelze být v ničem duchaplný, dokonce ani o dějinách nelze duchaplně uvažovat – bez estetického smyslu. Zároveň se mělo stát zjevem, co vlastně chybí lidem, kteří nechápu žádné ideje – a dosti upřímně dozrávají, že je pro ně všechno temné, jakmile se vytkou z tabulek a rejstříků.

Poezii se tím dostává vyšší důstojnost, stává se na konci zrovnu tím, čím byla na počátku – učitelkou (dějin) lidstva; neexistuje již žádná filozofie, žádná dějiny, žádné básnické přejíže všechny ostatní vědy a umění.

Zároveň velmi často slycháme, že početný dav musí mít smyslové náboženství, nejenom početnému davu, také filozofům je ho zapotřebí. Monoteismus rozumu, srdce, polyteismus obraznosti a umění, to je to, co potřebujeme!

Nejprve tu promluví o myšlence, která, natolik vím, žádnému člověku nepřišla na mysl – musíme mít novou mytologii, tato mytologie však musí stát ve službách idejí, musí se stát mytologií rozumu. Dokud ideje nenčiníme estetickými, tj. mytologickými, nebudou pro lid ničím zjímavé, a naopak, dokud nebude mytologie rozumná, musí se filozof ostýchat. Osvícení a neosvícení si tak konečně musí podat ruce, mytologie se musí stát filozofickou a lid rozumným a filozofie se musí stát mytologickou, aby filozofy učinila smyslovými. Pak mezi námi zavládne věčná jednotna. Nikdy již opovržlivý pohled, nikdy slepá bázeň lidí před jeho mudrými a kněžskými. Pak teprve nás očekává rovnoměrné rozvíjení všech síl, síl jedine i všech jednotlivých. Žádná síla již nebude utiskována, pak zavládne všeobecná svoboda a rovnost duchů! – Vyšší duch, sestlaný z nebe, musí mezi nás zasadit toto nové náboženství, to bude posledním nejvyšším dílem lidstva.¹

Český překlad Hölderlinových *Textů k teorii básnických* (přel. M. Pokorný) přináší jako do-datek i překlad tzv. „nejstaršího systémového programu německého idealismu“, dvoustránkového textu, jehož si v r. 1917 povšiml F. Rosenzweig a který pod tímto názvem (text sám začíná slovem „eine Ethik“) vydal.² Text je psán Hegelovou rukou, jeho objevitel jej však považoval – z obsahových důvodů – za opis konceptu, který pochází od Schellinga. V r. 1926 se W. Böhm vyslovil pro Hölderlina jako autora „programu“ a na jeho názor reagoval L. Straus opětým přičtením autorství Schellingovi.³ Posléze reklamu Hegelovo autorství O. Pöggeler,⁴ a to, jak říká R. Bubner, „se stejnou rozhodností, s jakou je Rosenzweig přikl Schellingovi“.⁵

Pöggelera přivedlo k jeho názoru hlubší studium Hegelových mladických spisů z let 1793-1796, které přinejmenším svědčí pro to, že by Hegel neměl být z možného autorství rukopisu, který je psán jeho rukou, vyloučován. Pöggeler zásadně otřásl hlavním argumentem autorů vyslovujících se pro Schellinga nebo Hölderlina – že totiž „Hegel nemohl takto myslet“. Naopak, text lze podle Pöggelera organicky začlenit do vývoje myšlení mladého Hegela, zvláště když se uváží jeho vývoj ve vztahu ke Kantovým postulátům. Pöggeler nicméně míní, že program, který podle nejnovějších zkoumání pochází ze začátku r. 1797, byl napsán pod vlivem Hölderlinových myšlenek. Tím vzniká situace, že text je uváděn jak v *Materialien k Schellingovým filozofickým začátkům*,⁶ tak v rámci velkého Stuttgartského vydání Hölderlina, odkud jej převzal vydavatel *Textů k básnickým* J.

¹ Citováno podle F. Hölderlin, *Texty k básnickým*. Vybral, úvodem a poznámkami opatřil J. Kreuzer. Přeložil M. Pokorný, Praha 1997, s. 165-167. Překlad je upraven ve shodě s originálem. Slova v závorkách jsou v Hegelově textu škrtnuta.

² F. Rosenzweig, *Das älteste Systemprogramm des deutschen Idealismus*, Heidelberg 1917, s. 26.

³ L. Strauss, *Hölderlin. Anteil an Schellings frühen Systemprogramm*, in: Deutsche Vierteljahresschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte, Halle 1927, s. 679-734.

⁴ O. Pöggeler, *Hegel, der Verfasser des ältesten Systemprogramms des deutschen Idealismus*, in: Mythologie der Vernunft, vyd. Ch. Janme und M. Schneider, Frankfurt a. M. 1984, s. 126.

⁵ R. Bubner, *Einführung, 6. ed.*, *Das älteste Systemprogramm*, Bonn 1973, s. 2.

⁶ M. Frank, G. Kurz (Hrsg.), *Materialien zu Schellings philosophischen Anfängen*, Frankfurt a. M. 1962, s. 110-112.

Kreuzer, a rovněž v Hegelových *Raných spisech (Frühe Schriften)*.⁷ Bude též uveřejněn v staném 2. svazku kritického vydání *Hegelových mladických rukopisů* v nakl. Meiner.

V následujících řádcích se pokusíme o obsahový a sborníku *Das älteste Systemprogramm* a u autorky *Mythologie der Vernunft*, na kterou jsme již poukázali.

Podrobnou analýzu postojů hegelovských, schellingovských a hölderlinovských autorů s oprávněnou snahou ukázat, že v diskuzi o „nejstarší systémový program“ jsou roveň o ujasňování vlastních základních pozic příslušných badatelských okruhů, obsahuje kniha P. Hansena *Das älteste Systemprogramm des deutschen Idealismus, Rezeptionsästhetische Interpretationen* (Berlin – New York 1989). Naším záměrem není zabývat se osobovou *Interpretationen* (Berlin – New York 1989). Naším záměrem není zabývat se osobovou, i když se přikláníme k Hegelovi, jako spíše naznačit interpretaci a poukázat na chování ovzduší, které tyto mladí duchové sdíleli.

Rukopis začíná slovem „eine Ethik“. Vypadá to tak, že nejde o náhodně vyřešenou obsáhlejšího textu, nýbrž o začátek oddílu, který následoval po jiném oddílu nebo o něm slovu „eine Ethik“ by tedy byl název tohoto oddílu, resp. celé práce. Rukopis nám značí úspornou dikci (jsou v něm dokonce myšlenkové skoky) a má charakter myšlenkové poznámky. Ale jak poznamenává X. Tilliette, při bližším zkoumání se ukáže, že domnělky „odeslatel“ chybil adresát. Kromě toho – kdyby šlo o manifest – chybí jakákoliv ohlasu. Spíše jde, soudí Tilliette, o podklad k přednášce. Tomu by odpovídala obrat sestoupím na pole fyziky“, který je vhodný pro přednes. Totéž platí o větách „Oč rody docházím k lidskému dílu“, „chci položit principy k dějinám lidstva...“, „Jsem svědčen...“ a „Zde by se mělo stát zjevným...“ V každém případě máme co dělat, text, který je psán ve spěchu a jakoby jedním dechem. Nemusí to být bezpochybně podklad k přednášce – může jít rovněž o náčrt předmluvy k následujícímu spisu, a vě text nejvíce odpovídá žánru „filozofického dopisu“ (Tilliette tím naráží na Schellingovo jako autora *Dopisů o dogmatismu a kriticismu*).⁹

Především však charakter dokumentu jakožto „výzvy, ohromující sebedůvěra a váčná sebejistota“ upomínají na mladého Schellinga, obzvláště ze spisů *O jaké filosofie (Vom Ich als Prinzip der Philosophie)* a *Dopisů o dogmatismu a kriticismu (Briefe über Dogmatismus und Kriticismus)*. Rovněž vyzývavé zvěstování svobody, předsevzetí dát opět křídla, pohrdání politickým řádem a vzletně zaklínání se budoucím lidstvem svědčí podle Tillietta spíše pro Schellinga. Původce systémového programu se zdá být dikálním kantovcem kladoucím důraz na praktickou etiku, nadsěným čtenářem Schellinga s jehož didaktickými básněmi a s *Lisť o estetické výchově* je dobře obeznánem. Schilling ovšem těšil též Hegelovu oblibu a totéž platí – a ještě ve větší míře – i o Hölderlina. Nicméně řeč dokumentu odpovídá spíše Schellingově dikci. „Je zde něco dravého, který nicméně pod vlivem diskuse vytratil z připravovaného rukopisu svého momentálního díla *Schelling, une philosophie en devenir* (Paris 1970) kapitolu o Schellingovi jako

⁷ G. W. F. Hegel, *Frühe Schriften*, hrsg. von E. Moldenhauer und K. M. Michel, Frankfurt a. M. 1986, s. 231.

⁸ *Das älteste Systemprogramm Studien zur Frühgeschichte des deutschen Idealismus*, Bonn 1973.

⁹ X. Tilliette, *Schelling als Verfasser des Systemprogramms, Das älteste Systemprogramm*, c.d., s. 35-52.

¹⁰ Tamtéž, s. 36.